

13.4.2021

Digi i vardagen-delegationen – Rundabordssamtal 16.2.2021 – Kunskaper och färdigheter i det digitala samhället

1. Inledning

Digi i vardagen-delegationen ordnade den 16 februari 2021 ett rundabordssamtal i form av ett webbevenemang på temat Kunskaper och färdigheter i det digitala samhället. I rundabordssamtalet deltog cirka 50 personer från nästan 40 olika organisationer. Evenemanget var indelat i åtta diskussioner i små grupper, där temat människors kunskaper och färdigheter behandlades enligt åldersgrupp.

Syftet med rundabordssamtalet var att diskutera och förstå *hur människors utbildningsväg för de digitala färdigheterna ser ut genom hela livet*. Digitala färdigheter är en ny medborgarfärdighet, och de digitala färdigheternas betydelse har framhävts i synnerhet under den undantagstid som coronaviruset har gett upphov till. Därför var rundabordssamtalet mycket aktuellt. Under diskussionen ville man fundera på hur och med vilka metoder människor utvecklar sina digitala färdigheter i olika livssituationer och livsskeden och vilka slags utmaningar som uppstår när det finns brister i de digitala färdigheterna och när digitala färdigheter förvärvas.

Rundabordssamtalet öppnades av delegationens ordförande Marianne Heikkilä och projektchef Minna Piirainen. Inledningsanförandet *Läskunnighet hos artificiell intelligens och snedvridningar i informationsbehandling* hölls av Anna-Mari Rusanen.

De åtta små grupperna i rundabordssamtalet diskuterade kunskaper och färdigheter i det digitala samhället enligt åldersgrupp. En grupp funderade på de båda åldersgrupperna barn och unga, medan tre små grupper funderade på de båda åldersgrupperna vuxna och äldre. Diskussionen fördes i två steg. Först sammanställde man deltagarnas uppfattningar i den gemensamma arbetsplattformen Miro. Därefter utkristalliserade man med hjälp av dem en gemensam livsstig utifrån åldersgruppens kunskaper och färdigheter, så att varje grupp byggde en del av livsstigen. Den här rapporten har sammanställts utifrån livsstigen för de digitala färdigheterna.

2. Livsstigen för de digitala färdigheterna

Livsstigen för de digitala färdigheterna sammanfattade slutsatserna från rundabordssamtalen genom tre frågor:

1. Vilka slags digitala färdigheter och digitala kunskaper behövs i det digitala samhället på 2020-talet?
2. Vilka slags utmaningar medför anskaffningen eller avsaknaden av dessa färdigheter?
3. Vilka slags situationer ställs människor inför i livet (i relation till kunskaperna och färdigheterna i det digitala samhället)?

Grupperna sammanfattade dessutom samtalen i tweetar, och en del av dem twittrades som avslutning på samtalen även som svar på [den tweet som delats på FM:s twitterkonto](#).

3. Gemensamt för åldersgrupperna när det gäller de digitala färdigheterna

De digitala färdigheterna består av förmågan att använda enheter och tjänster och förståelse av den funktionslogik som ligger bakom dem. Att en person tillhör en viss åldersgrupp definierar inte hans digitala färdigheter och inte heller vilka utmaningar personen stöter på i det digitala samhället. Människor har hoppat på digitaliseringståget under olika skeden av livet och det förklarar i stor utsträckning på vilken nivå personens digitala färdigheter ligger och hurdana de är.

En annan central faktor är att de digitala färdigheterna och kunskaperna ständigt behöver uppdateras. Utveckling av de digitala färdigheterna är en livslång process. Detta gäller både de tekniska färdigheterna och de mer allmänna färdigheterna att verka i det digitala samhället. Den relevanta kompetensen inkluderar även annat än behärskande av tekniken och verktygen. Å andra sidan är digitala färdigheter precis som andra färdigheter. Motivation att utveckla sina egna kunskaper och digitala färdigheter är en central faktor.

En central fråga för varje åldersgrupp är med vilket tidsperspektiv vi ser på saken. Granskar vi nuläget eller framtiden? I det digitala samhället brottas vi för närvarande med vissa utmaningar när det gäller kunskaperna och färdigheterna. I framtiden kan vi ställas inför nya utmaningar. Det handlar också om huruvida vi försöker förutse eller endast reagera på dessa utmaningar. Hur säkerställer vi att vi i framtiden inte hamnar i en situation där det hotar att uppstå en klyfta i de digitala färdigheterna och risk för marginalisering?

De olika aktörerna i samhället måste fundera på vilka slags motivationsfaktorer vi kan identifiera och lyfta fram. Det vore bra om de olika aktörerna i samhället

kunde identifiera hur vi tillsammans kan stärka och stödja motivationen hos personer i olika åldrar att utveckla sin digitala kompetens nu och i framtiden. Utveckling och säkerställande av de digitala färdigheterna och kunskaperna i samhället förutsätter samarbete mellan många instanser.

Utmaningarna i fråga om digitala färdigheter och kunskaper kan ofta öka i alla åldersgrupper om man hör till en minoritet, till exempel en språklig minoritet eller specialgruppen syn- eller hörselskadade. Dessutom kan polariseringen av samhället och den allmänna marginaliseringsutvecklingen delvis leda till utmaningar som hänför sig till de digitala färdigheterna. Å andra sidan kan de även försvåra utvecklingen av de nödvändiga digitala kunskaperna och färdigheterna.

4. Barn

Föräldrarnas och familjens digitala vardag, kunskaper och färdigheter styr utvecklingen av barnens digitala färdigheter och attityder. Uppväxtmiljön har stor inverkan på detta. Man borde tala om digitala frågor med barnen på ett uppmuntrande sätt och med beaktande av digitaliseringens potential i stället för att till exempel skrämna barnen med farorna och begränsning av skärmtiden. Det är viktigt att barnen får lära sig och undervisas i hur man använder digitala tjänster på ett säkert sätt. En förutsättning för detta är naturligtvis att vuxna som har med barn att göra, i hemmen och i samhällstjänster, har den nödvändiga kunskapen, kompetensen, attityden och motivationen. Undervisningen i digital teknik är för närvarande inte systematiskt jämlik och även lärarens egen bakgrund påverkar inlärningen.

Utvecklingen av barnens digitala färdigheter ska inledas tidigt. Det är viktigt att hela familjens medieanvändning granskas genast när det föds ett barn i familjen. I nuläget kan det hända att man ur barnens och familjernas synvinkel börjar tala om digitala färdigheter och den digitala vardagen för sent – detta skulle man kunna ta tag i på ett mer genomgripande sätt än i dag redan på till exempel rådgivningsbyråerna.

De färdigheter och kunskaper som hänför sig till det digitala samhället ska granskas tillräckligt brett – de är problemlösningsförmågor och förmåga att hitta information. Det är även viktigt med motivation och barnens rätt att själv definiera vilka färdigheter de vill lära sig. När det gäller utvecklingen av de digitala färdigheterna talar man ofta om barn och ungdomar som digitala infödingar. Med termen digital inföding avses barn som är födda under den digitala tidsåldern. Termen digital inföding tar alltså inte direkt ställning till barns eller ungas digitala kompetens. Även ett litet barn eller en skolelev kan hamna utanför utan färdigheter, enheter och anslutningar.

Bild 1: Sammanfattningstweet om att säkerställa barns digitala färdigheter: Barnet som aktiv aktör i det digitaliserade samhället ända från början.

5. Unga

Unga behöver större kunskaper i synnerhet när det gäller medieläskunnighet, datasäkerhet, integritetsskydd och förståelse av värdet på den egna datan. Ungdomar är lika olika som andra åldersgrupper – det finns stora variationer i de ungas kunskaper, färdigheter och förmågor. Precis som i fråga om barnen bör man inte använda termen digital inföding för att beskriva de digitala färdigheterna hos en person som tillhör en viss åldersgrupp. Hos ungdomar är digital kompetens en del av de övriga livsfärdigheterna, inte en separat färdighet. Under ungdomsåldern får de unga nya skyldigheter och rättigheter i och med att de blir myndiga och ska dessutom hitta en studieplats och söka arbete. De digitala färdigheterna har stor betydelse vid olika övergångsskeden i livet. Under dessa övergångsskeden riskerar man att hamna utanför gemenskapen och samhället

om de digitala färdigheterna inte räcker till för att till exempel uträtta ärenden i en digital tjänst.

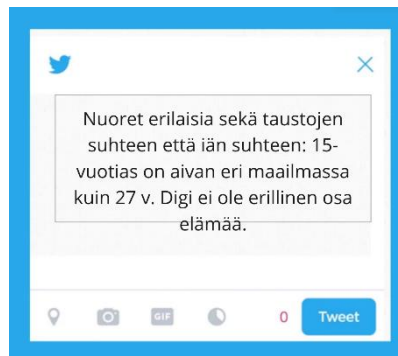

Bild 2: Sammanfattningstweet om ungas digitala färdigheter: Ungdomarna är av olika bakgrund och ålder: en 15-åring lever i en helt annan värld än en 27-åring. Det digitala är inte en separat del av livet.

6. Vuxna

Vuxna behöver mer stöd för framför allt kontinuerlig inläring och för att förstå fördelarna med den tekniska utvecklingen. Vuxna är en ganska heterogen grupp; en del har mångsidig digital kompetens på mycket hög nivå, medan andra har mer begränsad kompetens och förmåga att lära sig nya saker. Den digitala kompetensen har även hos vuxna en bredare anknytning till de färdigheter som behövs i livet och kan inte separeras från till exempel medieläskunnigheten.

Det viktiga i upprätthållandet och utvecklingen av vuxnas digitala färdigheter torde framför allt vara att bevara förmågan och å andra sidan även viljan till kontinuerlig inläring. Den ständiga teknologiska utvecklingen kan vara inspirerande, men å andra sidan även ge upphov till påfrestningar och utgöra en tydlig stressfaktor – i synnerhet om personen inte har omfattande digitala färdigheter från förut. Vuxna som står utanför arbetslivet befinner sig i en särskilt utmanande position och deras möjligheter att upprätthålla sina digitala färdigheter utgör ett problem. Att man i arbetslivet utvecklar en tillåtande och öppen arbetskultur, där det är accepterat och önskvärt att be om hjälp med tekniska utmaningar minskar den påfrestning och stress som inläring av nya saker medför.

Att framhäva fördelarna och sänka tröskeln för att ständigt lära sig nya saker kan å andra sidan ses som nyckelfaktorer till att vuxna oberoende av nivån på sina digitala färdigheter hänger med i utvecklingen också när de blir äldre och nya former av teknik utvecklas. I hanteringen av upprätthållandet och utvecklingen av vuxnas digitala färdigheter framhävs framför allt behovet av en tydlig ansvarsfördelning mellan samhällsaktörerna när det gäller helheten. På så sätt möjliggörs en jämn fördelning av de digitala färdigheterna, så att inte olika socialgrupper, åldersgrupper eller områden genomgår en särutveckling eller hamnar i en ojämlig ställning i fråga om färdigheterna, kunskaperna och inlärningsförmågan.

Bild 3: Sammanfattningstweet om vuxnas motivation att utveckla och upprätthålla de digitala färdigheterna: Jämställda tjänster, tillgänglighet, enkelhet och erfarenheter av säker användning uppmuntrar mig att som vuxen fortsätta digianvändningen. #DigiI Vardagen

7. Äldre

Också i gruppen äldre måste man komma ihåg de stora variationerna i äldre personers digitala färdigheter. De digitala färdigheterna kan vara ganska bristfälliga hos en del, medan andra kan ha utmärkta digitala kunskaper i förhållande till de egna behoven. De digitala färdigheterna påverkas av bl.a. personens bostadsort, utbildningsbakgrund och karriär samt det allmänna intresset för och möjligheterna att skaffa sig digitala färdigheter.

Den största utmaningen är var man ska hitta stöd för utvecklingen av de egna digitala färdigheterna. Att hitta kostnadsfritt eller förmånligt stöd spelar en nyckelroll. Man kan till och med se att avsaknad av digitala färdigheter försämrar livskvaliteten, vilket kommer till uttryck på två sätt – antingen som frivillig, självvald marginalisering eller som påtvingad marginalisering. Den första formen av marginalisering stöds av alternativa analoga sätt att konsumera tjänster parallellt med de digitala tjänsterna. Den andra formen av marginalisering är ett uttryck för till exempel små ekonomiska resurser för att delta i avgiftsbelagda kurser som utvecklar de digitala färdigheterna. De ovannämnda faktorerna kan

bidra till ökad ojämlikhet och ökat beroende av andra människor bland äldre personer.

Äldre personer får vanligtvis hjälp med sina digitala behov antingen i form av kamrathandledning eller som konkret stöd av det egna nätverket, som inkluderar släktingar, vänner eller offentlig service som bibliotekstjänster. Stödet från närstående personer har stor betydelse när det gäller att motivera äldre till inlärning som en del av vardagslivet.

I nuläget klarar sig äldre fortfarande även med svaga digitala färdigheter. En del äldre upplever inte att de skulle ha någon nytta av digitala tjänster, vilket innebär att det vore viktigt att stärka motivationen. En del klarar sig i sin tur i gränslandet mellan analoga och digitala tjänster genom att utveckla de nödvändiga digitala färdigheterna, eftersom de själv vill uträtta sina ärenden och är intresserade av att utveckla de digitala färdigheterna. En del använder obehindrat de möjligheter som tekniken för med sig.

Bild 4: Sammanfattningstweet om äldres motivation att utveckla och upprätthålla de digitala färdigheterna: Möjligheten att självständigt sköta sina ärenden och utbyta nyheter med närstående stärker motivationen att lära sig att använda digitala tjänster.

8. Sammanfattning – hur borde man gå vidare med främjandet av de digitala färdigheterna och kunskaperna?

Det finns redan forskningsdata för att utveckla färdigheterna och kunskaperna i det digitala samhället. I Finland ligger de digitala färdigheterna i genomsnitt på en god nivå, men att skaffa sig digitala färdigheter och höra till det digitala samhället kan också i Finland vara till exempel en ekonomisk fråga för många. Även om majoriteten har goda möjligheter att använda digitala tjänster är gruppen med svagare digitala färdigheter inte obetydlig, utan av betydande storlek.

Det är en värdefråga hur vi i Finland förhåller oss till jämlikhet i digitala frågor. Om man inom den grundläggande undervisningen i allt större utsträckning övergår till att använda digitala verktyg, hur ser man då till att de grundläggande läromedlen är avgiftsfria för skoleleverna så som skolböckerna är nu? Hur säkerställer man människors fullvärdiga delaktighet i samhället som självständiga aktörer trots stora variationer i de ekonomiska möjligheterna och nivån på de digitala kunskaperna? Vilka saker borde samhället erbjuda medborgarna (t.ex. grundläggande infrastruktur och grundläggande utrustning) och vilka saker får vara beroende av den personliga förmögenheten?

Utmaningen i fråga om fullvärdig delaktighet och självbestämmanderätt kan lösas på flera sätt. I många fall kan man lösa delaktighetsproblemet tekniskt genom att skapa en möjlighet att uträtta ärenden för en annan persons räkning i digitala tjänster. Det skapar visserligen inte samma slags känsla av självbestämmanderätt över det egna livet som när man personligen kan uträtta sina ärenden också i det digitala samhället. Att någon uträttar ärenden för ens räkning kan snarare minska känslan av att självbestämmanderätten förverkligas om man tvingas ty sig till en annan person enbart för att en tjänst är digital och inte för att man inte annars skulle klara av att uträtta sina ärenden.

Människors beroende av varandra och olika samhällsstrukturer kommer även annars ofta fram i digitala frågor. Barns digitala färdigheter och kunskaper beror i stor utsträckning på deras uppväxtmiljö. Alla användare av digitala tjänster är i stor utsträckning utlämnade åt tjänsteleverantörer – i synnerhet åt hur mycket tjänsteleverantörerna är beredda att satsa på tjänsternas funktion och användbarhet och kontinuerlig utveckling av dem. Samtidigt borde individerna ha den rätta motivationen för att utveckla de egna kunskaperna och färdigheterna och vid behov vidta åtgärder för att förbättra sin egen digitala situation.

Vid upprätthållande och utveckling av de digitala färdigheterna och kunskaperna måste man kombinera de olika samhällsaktörernas ansvar och resurser: förskolepedagogik, skolor, arbetsplatser etc. Dessutom måste man stödja enskilda personers och familjers motivation. Människor ska uppmuntras att använda digitala tjänster, och deras fördelar för användarna och samhället i sin helhet ska lyftas fram.

9. Viktiga slutsatser

1. De digitala färdigheterna definieras inte av att man tillhör en viss åldersgrupp.
2. Inläringen av och undervisningen i säker användning av digitala tjänster ska inledas tidigt i familjerna. Föräldrarnas digitala färdigheter påverkar barnens inläring.
3. Unga behöver framför allt större kunskaper inom medieläskunnighet, datasäkerhet, integritetsskydd och förståelse av värdet på den egna datan.

4. Vuxna behöver framför allt stöd för kontinuerlig inläring och upprätthållande av de digitala färdigheterna.
5. När det gäller äldre ska man stärka möjligheten att få stöd för utveckling av de digitala färdigheterna, till exempel genom kamratstöd.
6. Utveckling av de digitala färdigheterna är en ständig process.
7. Vid upprätthållande och utveckling av de digitala färdigheterna och kunskaperna måste man kombinera de olika samhällsaktörernas ansvar och resurser.
8. Människor ska uppmuntras att använda digitala tjänster och fördelarna med dem ska lyftas fram.